

ATRAKCJE TURYSTYCZNE DZIEDZICTWA PRZEMYSŁOWEGO ZIEMI WAŁBRZYSKIEJ

BEATA ROSICKA

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wydział Ekonomii, Zarządzania i Turystyki
e-mail: beata.rosicka@ue.wroc.pl

SŁOWA KLUCZOWE

atrakcje turystyczne, dziedzictwo przemysłowe, ziemia wałbrzyska

STRESZCZENIE

Celem rozważań jest ocena atrakcji turystycznych dziedzictwa przemysłowego i myśli technicznej usytuowanych na ziemi wałbrzyskiej. Metodami zastosowanymi do osiągnięcia powyższego celu były analiza literatury przedmiotu, obserwacja oraz waloryzacja wielokryterialna. Na obszarze badań zlokalizowane są obiekty poprzemysłowe cenne pod względem architektonicznym, które pozwalają na bezpośrednie obcowanie z historią myśli technicznej z zakresu górnictwa i produkcji porcelany. Adaptacja nieczynnych obiektów to przykład działania pozwalającego ocalić od zapomnienia dziedzictwo przemysłowe rejonu, którego rozwój społeczno-ekonomiczny był przez stulecia ściśle z nim związany. Jednak niedocenionymi zabytkami techniki pozostają tunele kolejowe pod Małym Wołowcem.

Wprowadzenie

Obiekty poprzemysłowe oraz myśli technicznej są nierozzerwalnie związane z historią ludzkości. Za dziedzictwo przemysłowe uznaje się m.in. zakłady produkcyjne o wartościach historycznych, architektonicznych, urbanistycznych, społecznych, urządzenia, maszyny i narzędzia wykorzystywane w procesie technologicznym oraz ukształtowane w związku z przemysłem zwyczajne i wydarzenia (Burzyński, Staszewska-Ludwiczak, Pasko, 2009, s. 19–20).

Potencjał turystyczny obiektów poprzemysłowych został dostrzeżony w Europie w latach 60. i 70. XX wieku wraz z kolejnymi wpisami najważniejszych obiektów postindustrialnych na Listę światowego dziedzictwa kulturalnego i przyrodniczego UNESCO. Do najczęściej adoptowanych na cele turystyczne obiektów należą przede wszystkim nieczynne kopalnie, huty, fabryki samochodów, browary, budowle i urządzenia portowe, wodne kanały komunikacyjne wraz z infrastrukturą techniczną (Mikos von Rohrscheidt, 2008, s. 123). Do zachodnioeuropejskich pionierów w zachowaniu zabytków przemysłowych i techniki należą m.in. Wielka Brytania

(np. krajobraz górniczy Kornwalii i zachodniego Devonu), Belgia (np. stanowiska górnicze w Walonii) oraz Niemcy (np. kompleks przemysłowy kopalni i koksowni Zollverein w Essen) (Jędrzyak, 2011, s. 24–27).

Według Polskiej Organizacji Turystycznej na terenie Polski zarejestrowanych jest około 16 tys. dóbr spuścizny przemysłowej. Do najczęściej wymienianych obiektów poidustrialnych przystosowanych na potrzeby turystyki, a zarazem wpisanych na Listę światowego dziedzictwa UNESCO należą Królewskie Kopalnie Soli w Wieliczce i Bochni oraz kopalnia rud ołowiu, srebra i cynku wraz z systemem gospodarowania wodami podziemnymi w Tarnowskich Górach (Lamparska, 2017, s. 67–69).

Jako zakres badań przestrzennych w niniejszym artykule ustalono ziemię wałbrzyską. Celem rozważań jest ocena atrakcji turystycznych turystyki poprzemysłowej na ziemi wałbrzyskiej. Metodami zastosowanymi do osiągnięcia powyższego celu były analiza literatury przedmiotu, obserwacja oraz waloryzacja wielokryterialna.

Istota atrakcji turystycznych

Magnesem przyciągającym turystów do danego miejsca są atrakcje turystyczne. Termin „atrakcje turystyczne” został wprowadzony do piśmiennictwa przez Erika Cohena w 1972 roku. Jedną z definicji atrakcji turystycznych sformułował McCannell (Kruczek, 2011, s. 9–10), przyjmując, że jest to empiryczna relacja zachodząca pomiędzy turystą, widokiem a oznacznikiem, czyli informacją o widoku, np. w formie przewodnika. Szerszą definicję atrakcji turystycznych opracował Kruczek (2011, s. 18), określając je jako „walory miejsca i wydarzenia, obiekty i autentyczne wytwory kultury wyższej oznaczone jako szczególne, mające zdolność przyciągania turystów i decydujące o tym, że wybierają oni dany obszar, a nie inny”. Definicja ta obejmuje zatem atrakcje jako obiekty wartościowe, unikatowe, mogące wyróżnić dany rejon. Wynika z tego, że atrakcje turystyczne są kreowane na bazie dziedzictwa kulturowego, w tym spuścizny przemysłowej i myśli technicznej.

Turystyka przemysłowa (industrialna), z punktu widzenia Szczepanowskiego (2015, s. 20), to podróże turystyczne ukierunkowane na zwiedzanie historycznych obiektów związanych z wydobyciem surowców, produkcją masową, a także krajobrazów przemysłowych. Natomiast Derek (2010, s. 33) prócz podróżowania do obszarów, na których w przeszłości rozwijał się przemysł, wymienia także zwiedzanie obiektów i urządzeń związanych z rozwojem techniki i przemysłu, muzeów stanowiących dziedzictwo przemysłowe danego rejonu oraz aktualnie działających przedsiębiorstw.

Turystyka przemysłowa jest zatem formą turystyki kulturowej, można ją zdefiniować jako zainteresowanie turystów dziedzictwem kulturowym, którego częścią jest dziedzictwo przemysłowe (Kowalczyk, 2008, s. 14). Mikos von Rohrscheidt przedstawił natomiast całościową definicję turystyki kulturowej jako integralną część turystyki jako powszechnego zjawiska i zarazem jako działu gospodarki:

Nazwą turystyki kulturowej możemy określić wszystkie grupowe i indywidualne wyprawy o charakterze turystycznym, w których spotkanie uczestników podróży z obiektami, wydarzeniami i innymi walorami kultury wysokiej lub popularnej albo powiększenie ich wiedzy o organizowanym przez człowieka świecie otaczającym jest zasadniczą częścią programu podróży lub stanowi rozstrzygający argument dla indywidualnej decyzji o podjęciu lub wzięciu w niej udziału (2008, s. 18).

Metody badania atrakcji turystycznych można podzielić na (Nowacki, 2007, s. 61–63):

- badania prowadzone przez geografów: wartościowanie atrakcji turystycznych poprzez tworzenie rankingów, prowadzenie analiz rozmieszczenia;
- badania marketingowe: rozpoznanie rynku atrakcji turystycznych;
- badania behawioralne zwiedzających atrakcje turystyczne: odbiór atrakcji, analiza wrażeń związanych z odwiedzaniem atrakcji.

Metody tworzenia list atrakcji czy rankingów są opracowywane na podstawie priorytetów, sporządzonych, m.in. przez Garroda i Fyalla. Obiekty krajoznawcze były przedmiotem waloryzacji Instytutu Turystyki, w którym opracowano katalog cech atrakcyjności walorów krajoznawczych (Kruczek, 2011, s. 119–130).

W praktyce studiów regionalnych wykorzystywane są systemowe metody oceny atrakcji turystycznych, do których można zaliczyć m.in. (Kruczek, 2011, s. 130) trzyetapową metodę Piperoglou łączącą klasyfikację ideograficzną, badania preferencji zwiedzających oraz ocenę dostępności atrakcji czy ocenę atrakcji w skali regionu zaproponowaną przez Ferrario, obejmującą podejście typologiczne, analizę treści opisów atrakcji w przewodnikach, przydzielanie wartości na podstawie opinii niezależnych ekspertów oraz analizę skupień atrakcji i system wag.

Ze względu na złożony charakter atrakcji turystycznych konieczne jest stosowanie zarówno metod z zakresu nauk ekonomicznych, jak i społecznych oraz przestrzennych.

Charakterystyka ziemi wałbrzyskiej jako obszaru badań

Ziemia wałbrzyska położona jest na terenie Sudetów Środkowych, w obrębie Pogórza Wałbrzyskiego oraz Gór Wałbrzyskich i Sowich. Składa się z Wałbrzycha, będącego miastem rozrządowym ruchu turystycznego, największym miastem leżącym w Sudetach, a zarazem największym polskim miastem położonym w górach, oraz przylegających do niego gmin: Boguszów-Gorce, Czarny Bór, Głuszycza, Jedlina-Zdrój, Mieroszów, Stare Bogaczowice, Szczawno-Zdrój oraz Walim.

Zarówno sam Wałbrzych, jak i okalające go miejscowości intensywnie rozwinęły się w XIX i XX wieku jako część Sudeckiego Okręgu Przemysłowego. Dzięki bogatej bazie surowcowej rozwinął się przemysł górnictwa węgla kamiennego (Wałbrzych, Boguszów Gorce), porcelany stołowej (Wałbrzych) oraz włókienniczy (Głuszycza, Walim). W latach 90. XX wieku na skutek transformacji gospodarczej nastąpiła restrukturyzacja przemysłu (Potocki, Szczęśniak, 2009). Wałbrzyskie kopalnie były zakładami o niskiej rentowności, w których stosowano przestarzałe technologie. W okresie gospodarki planowanej ich działalność była często dofinansowywana

z budżetu państwa. Zaprzestanie wypłacania dotacji przyczyniło się do podjęcia decyzji o zamknięciu kopalń. Stopniową likwidację rozpoczęto 1 stycznia 1991 roku. Ostatecznie w 1998 roku zamknięto ostatni obiekt górniczy. Wskutek restrukturyzacji przemysłu upadły także inne zakłady, m.in. dwie spośród trzech wałbrzyskich koksowni, Fabryka Porcelany „Książ”, Zakłady Przemysłu Lniarskiego „Walim”, Kopalnia Barytu „Boguszów” (Wójcik, 2011, s. 97–100). Tym samym gminy zostały zmuszone do poszukiwania nowych dziedzin gospodarki, a ze względu na mnogość walorów kulturowych oraz zasobność środowiska naturalnego część z nich postawiła na rozwój turystyki w powiązaniu z innymi dziedzinami życia społeczno-gospodarczego.

Diagnoza atrakcji turystycznych ziemi wałbrzyskiej

Na podstawie piśmiennictwa oraz przeprowadzonych we wrześniu 2017 roku badań terenowych autorka dokonała diagnozy obiektów dziedzictwa przemysłowego uznanych za atrakcje turystyczne ziemi wałbrzyskiej. Z punktu widzenia definicji atrakcji turystycznych do diagnozy wybrała następujące obiekty poprzemysłowe: Park Wielokulturowy Stara Kopalnia w Wałbrzychu, Centrum Kulturalno-Kongresowe „Witold” w Boguszkowie-Gorcach, kopalnię „Silberloch” w Walimiu oraz Muzeum Porcelany w Wałbrzychu.

Na podstawie literatury przedmiotu atrakcje turystyczne dziedzictwa przemysłowego ziemi wałbrzyskiej zostały ocenione pod kątem usytuowania obiektu przy głównych węzłach komunikacyjnych, wyrazistości cech stylowych, interesujących podań historycznych towarzyszących obiektowi, potencjału edukacyjnego, wartości dla lokalnej gospodarki, możliwości rozwoju usług dodatkowych oraz zagrożenia ze strony środowiska przyrodniczego (Kruczek, 2011, s. 129–130; Nowacki, 2007, s. 61–63). W wyniku obserwacji elementy te zostały poddane ocenie w czterostopniowej skali od 0 do 3:

0 – nie dotyczy,

* – dotyczy w niewielkim zakresie,

** – dotyczy w średnim zakresie,

*** – całkowicie dotyczy.

Na podstawie tabeli 1 można stwierdzić, że najwyżej oceniony został Park Wielokulturowy Stara Kopalnia. W 1993 roku zespół ekspertów zdecydował, że w celu ochrony i udokumentowania znaczącej roli cywilizacyjnej przemysłu górniczego zostanie stworzone Muzeum Przemysłu i Techniki stanowiące oddział Muzeum Okręgowego w Wałbrzychu. Muzeum zostało utworzone w centrum miasta, na terenie dawnej kopalni „Julia” (Lorenc, Wajsen, 2009, s. 87–92). W 2009 roku powołano w tym miejscu instytucję kultury – Park Wielokulturowy Stara Kopalnia, natomiast w 2010 roku zakończono adaptację jedenastu obiektów wielkopowierzchniowych do pełnienia nowych funkcji, w tym udostępniono podziemną trasę turystyczną, warsztaty mechaniczne, maszynownię szybów „Julia” oraz „Sobótka”. Istotnym atutem zwiedzania jest zachowanie oryginalnej atmosfery pomieszczeń, czyli ich nieprzekształcenie w stopniu większym niż to niezbędne dla udostępnienia turystom, oraz oprowadzanie przez emerytowanych górników. W Starej Kopalni prezentowane są urządzenia górnicze, m.in. przetwornice prądu, frezarki,

tokarki, dostępne dla turystów na wyciągnięcie ręki. Zdaniem Mikosa von Rohrscheidt (2010, s. 147), zwiedzający obiekty poprzemysłowe nastawieni są na wysoki stopień multimedialności oraz interaktywności, co pozwala im na bliższe i jednocześnie osobiste obcowanie z kulturą i tradycją. Zatem niemałą atrakcją stanowią ekrany i plansze multimedialne prezentujące, w jaki sposób funkcjonują poszczególne urządzenia, a także pozwalające najmłodszym turystom spróbować własnych sił w różnego rodzaju quizach związanych z górnictwem. Ponadto obiekt ten pełni inne funkcje kulturalne. Mieści się w nim Galeria Sztuki i sale konferencyjne. Prócz tego obiekt ma pokoje noclegowe w budynku sztygarówki.

Tabela 1. Ocena atrakcji turystycznych dziedzictwa przemysłowego ziemi wałbrzyskiej

Lp.	Kryterium	Obiekt	Park Wielokulturowy Stara Kopalnia	Centrum Kulturalno- -Kongresowe „Witold”	Kopalnia „Silberloch”	Muzeum Porcelany w Wałbrzychu
1	Usytuowanie przy głównych węzłach komunikacyjnych		***	***	**	**
2	Wyrazistość cech stylowych, nowatorstwo rozwiązań technicznych		**	*	***	**
3	Interesujące podania historyczne towarzyszące obiektowi		**	*	**	**
4	Potencjał edukacyjny		***	*	***	***
5	Wartość dla lokalnej gospodarki		***	**	*	*
6	Możliwość rozwoju usług dodatkowych		***	**		*
7	Zagrożenie ze strony środowiska przyrodniczego		*	*	***	0

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań terenowych.

Wśród dóbr kultury wysoko ocenione zostało Muzeum Porcelany usytuowane w pobliżu wałbrzyskiego rynku. Początki produkcji porcelany na ziemi wałbrzyskiej datuje się na 1829 rok. W Wałbrzychu siedziby miały trzy manufaktury porcelany stołowej: „Krzysztof”, „Wałbrzych” oraz „Książ”. Do dziś przetrwała fabryka Porcelana Krzysztof Sp. z o.o. Muzeum zostało założone w 1908 roku przez Towarzystwo Starożytności Ziemi Wałbrzyskiej. Dział Ceramiki Muzeum powstał natomiast w 1968 roku. Kolekcja licząca około 10,5 tys. eksponatów to przede wszystkim historyczna i współczesna porcelana użytkowa i dekoracyjna. Zbiór ceramiki artystycznej i unikatowej jest wyeksponowany jako depozyt w Centrum Ceramiki Unikatowej w Starej Kopalni (Lisowska, 2016, s. 12–16). Z punktu widzenia turystyki kulturowej dzieci szkolnych interesującą propozycją stanowią warsztaty ceramiczne, podczas których uczestnicy mogą zgłębić tajniki technologiczne ceramiki. Na stronie internetowej muzeum można wirtualnie zwiedzić obiekt, jednak brakuje coraz powszechniej wdrażanych rozwiązań interaktywnych, które sprawiłyby, że prócz tradycyjnego oglądania eksponatów internauci mogliby zapoznać się z modelami 3D.

Na wyróżnienie zasługuje kopalnia „Silberloch”. Historia górnictwa rud metali w Górach Sovich sięga początków XIV wieku. Wydobycie ustało z początkiem XIX wieku. „Silberloch”

– jedna z lepiej zachowanych kopalni rud srebra, miedzi i ołowiu – usytuowana jest w masywie Wielkiej Sowy. Sztolnia to świadectwo techniki górniczej, kultywuje się tu sposoby eksploatacji złoża, przewietrzania, odwadniania oraz oświetlenia (Piątek, Piątek, 2000, s. 51–53). Siedemdziesięciometrowa sztolnia już w XIX wieku stanowiła perłę wśród atrakcji turystycznych Gór Sowich i została oznaczana na wielu mapach, jednak do 2004 roku oficjalnie pozostawała zamknięta dla ruchu turystycznego. Latem 2004 roku kopalnia została udostępniona turystom w ramach ekspozycji Sowiogórskiego Muzeum Techniki z siedzibą w Dzierżoniowie (Rzeczycki, 2004, s. 236–237). Wykonano wtenczas metalową kratę wejściową, schody prowadzące z szosy do wlotu sztolni oraz drewnianą wiatę dla zwiedzających. Woda w wyrobiskach została zdrenowana tak, aby turyści mogli bez przeszkód poruszać się w korytarzu sztolni, lecz oba szyby pozostawiono zatopione ze względów technicznych, gdyż odwadnianie ich w sposób ciągły pociągnęłoby za sobą pokaźne koszty. Sztolnia nie została oświetlona elektrycznie, więc zwiedzający wchodzili do wnętrza zaopatrzeni w latarki. Turystyka przemysłowa wiąże się z niezwykłymi doznaniem, a przemieszczanie się pod ziemią wąskimi chodnikami i przy ograniczonej widoczności daje poczucie autentyczności. Niestety, jesienią 2005 roku gestor opuścił sztolnię. Kopalnia kruszczu w dalszym ciągu pozostaje niedostępna dla zorganizowanego ruchu turystycznego.

W mieście Boguszów-Gorce ze środków Unii Europejskich zrewitalizowano teren byłej kopalni węgla kamiennego „Victoria” – wpisany do rejestru zabytków budynek nadszybia z wieżą szybu „Witold” oraz budynek maszyny wyciągowej. Obecnie w obiekcie mieści się filia biblioteki publicznej, Izba Pamięci Górnictwa i Kopalnictwa, jest wieża widokowa, sala konferencyjno-szkoleniowa, pełniąca również funkcję wystawienniczą i widowiskową, oraz budynek restauracyjny (Wójcik, 2011, s. 114). Słabą stroną obiektu jest niewystarczająca promocja szybu „Witold” zarówno w mediach regionalnych, jak i ogólnopolskich.

Należy pamiętać, że podziemne trasy turystycznej są zagrożone ze strony środowiska przyrodniczego przede wszystkim niestabilnością górotworu czy podwyższonym stężeniem radonu. To implikuje na gestorach obiektów stałą współpracę z Okręgowym Urzędem Górniczym, a także potrzebę zapewnienia bezpieczeństwa oraz ochrony zdrowia i życia osób w nich przebywających.

Niedocenionymi zabytkami techniki na ziemi wałbrzyskiej są tunele kolejowe pod Małym Wołowcem, między miejscowościami Wałbrzych a Jedlina-Zdrój, na trasie linii kolejowej nr 286 z Wałbrzycha do Kłodzka. Są to dwa równoległe jednotorowe tunele wybudowane w ramach Śląskiej Kolei Górskiej. Pierwszy tunel o długości 1560 m wydrążono w latach 1876–1879, natomiast drugi o rekordowej długości 1601 m wydrążono w okresie 1907–1912. Jest to najdłuższy tunel kolejowy w Polsce. Podczas II wojny światowej tunele wykorzystywano jako schron dla specjalnych pociągów. Tunel, który pierwszy został oddany do eksploatacji, pod koniec lat 90. został wyłączony z ruchu. Z punktu widzenia stopnia zachowania detalu architektonicznego tunele te są jednymi z lepiej zachowanych w Polsce (Preidl, 2005, s. 328). Niestety, pozostawione bez nadzoru technicznego z upływem czasu mogą ulec zniszczeniu.

Podsumowanie

Dbanie o dziedzictwo przemysłowe obszaru poprzez adaptowanie terenów postindustrialnych do potrzeb turystyki jest uzasadnione z uwagi na tworzenie miejsc pracy w sektorze usług, tym bardziej że gospodarka turystyczna oceniana jest jako jeden z najbardziej przyszłościowych pod względem dynamiki rozwoju działów gospodarki narodowej.

Na ziemi wałbrzyskiej zlokalizowane są obiekty poprzemysłowe cenne pod względem architektonicznym oraz pozwalające na bezpośrednie obcowanie z historią myśli technicznej z zakresu górnictwa oraz produkcji porcelany. Wzorem Europy Zachodniej także tu dostrzeżono, że adaptacja nieczynnych obiektów poprzemysłowych to ważny krok w budowaniu tożsamości lokalnej i przykład działania pozwalającego ocalić od zapomnienia dziedzictwo przemysłowe rejonu, którego rozwój społeczno-ekonomiczny był przez stulecia ściśle z nim związany.

Literatura

- Burzyński, T., Staszewska-Ludwiczak, A., Pasko, K. (red.) (2009). *Dziedzictwo przemysłowe jako element zrównoważonego rozwoju turystyki*. Materiały z V Międzynarodowej Konferencji Naukowo Praktycznej, Zabrze, 4–5.09.2008. Katowice: GWSH, Urząd Miejski w Katowicach.
- Derek, M. (2010). Turystyka przemysłowa jako forma turystyki zrównoważonej. W: Z. Młynarczyk, I. Potocka, A. Zajadacz (red.), *Uwarunkowania i plany rozwoju turystyki* (t. 6, s. 31–42). Poznań: Wydawnictwo Naukowe Bogucki.
- Jędrusiak, T. (2011). Turystyka kulturowa w obiektach poprzemysłowych – zagadnienia ogólne. *Turystyka Kulturowa*, 6, 17–35.
- Kowalczyk, A. (2008). Współczesna turystyka kulturowa – między tradycją a nowoczesnością. W: A. Kowalczyk (red.) *Turystyka kulturowa (spojrzenie geograficzne)* (s. 9–57). Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- Kruczek, Z. (2011). *Atrakcje turystyczne. Fenomen, typologia, metody badań*. Kraków: Proksenia.
- Lamparska, M. (2017). *Turystyka wśród górniczych szybów. Szlak turystyczny i przewodnik po dawnych i współczesnych kopalniach na obszarze Górnośląskiego Zagłębia Węglowego*. Katowice: Wydawnictwo Śląsk.
- Lisowska, A. (2016). Stara Kopalnia Centrum Nauki i Sztuki w Wałbrzychu – przykład rewitalizacji obiektów poprzemysłowych na cele kulturowe. *Turystyka Kulturowa*, 4, 6–20.
- Lorenc, M.W., Wajsen, A. (2009). Możliwość rewitalizacji terenu kopalni „Julia” w Wałbrzychu na tle wybranych przykładów europejskich. *Problemy Ekologii Krajobrazu*, 24, 81–92.
- Mikos von Rohrscheidt, A. (2008). *Turystyka kulturowa. Fenomen. Potencjał. Perspektywy*. Gniezno: GWSHM Milenium.
- Mikos von Rohrscheidt, A. (2010). *Turystyka kulturowa. Fenomen. Potencjał. Perspektywy*. Poznań: Wydawnictwo KulTour.pl.
- Nowacki, M. (2007). Metody i kierunki badań atrakcji turystycznych. *Problemy Turystyki*, 1–4 (30), 59–72.
- Piątek, E., Piątek, Z. (2000). *Górnictwo rud metali w Górach Sowich*. Wrocław: Studia Artystyczno-Reklamowe TAK.
- Potocki, J., Szczęśniak, E. (2009). Rozwój przestrzenny wałbrzyskiego zespołu miejskiego i jego wpływ na przemiany systemu przyrodniczego. *Studia Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN*, 123, 162–171.
- Preidl, W. (2005). Dolnośląskie tunele kolejowe – zabytki techniki. *Górnictwo i Geoinżynieria*, 1 (3), 319–329.
- Rzeczycki, T. (2004). Kopalnia Silberloch. *Wierchy*, 70, 236–237.
- Szczepanowski, A.E. (2015). *Ekonomia turystyki kulturowej*. Warszawa: Difin.
- Wójcik, J. (2011). Stan, wykorzystanie i zagospodarowanie obiektów poprzemysłowych w Wałbrzychu i Boguszowie-Gorcach, ze szczególnym uwzględnieniem budynków i budowli górniczych. W: K. Widawski (red.), *Turystyka kulturowa na Dolnym Śląsku. Wybrane aspekty* (t. 2, s. 97–117). Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.

TOURIST ATTRACTIONS OF THE INDUSTRIAL HERITAGE OF THE WAŁBRZYCH REGION

KEYWORDS | tourist attractions, industrial heritage, Wałbrzych Region

ABSTRACT | The aim of the considerations is to assess the tourist attractions of industrial heritage and technical thought situated on the Wałbrzych Region. The methods used to achieve the above goal were: literature analysis, observation and multi-criteria valorisation. The research area includes post-industrial objects valuable in terms of architecture and allowing direct contact with the history of technical thought in the field of mining and porcelain production. Adaptation of inactive objects is an example of an operation that allows to save from oblivion the industrial heritage of the region, whose socio-economic development has been closely related to it for centuries. However, railway tunnels under Mały Wołowiec remain unappreciated monuments of technology.

JEL CODE | L830